

ПРАВО НАРОДУ НА ІСТОРІЮ: ЗАКОНОДАВЧА БАЗА І ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА

В статті аналізується українська історична політика в 1991-2011 роках. Автор показує, що українській владі не вдалося об'єднати все населення України на базі минулого з огляду на амбівалентний і непослідовний історичний наратив та ідентичний розкол українського суспільства.

Ключові слова: *політика пам'яті, історичний наратив, репрезентація минулого, Голодомор, народотворення.*

В статье анализируется украинская историческая политика в 1991-2011 годах. Автор указывает, что украинской власти не удалось объединить все население Украины на основе прошлого из-за амбивалентного и непоследовательного исторического нарратива, а также из-за раскола украинского общества.

Ключевые слова: *политика памяти, исторический нарратив, представление прошлого, Голодомор, национальное строительство.*

The paper analyzes Ukrainian historical policy in the period 1991-2011. The author shows that Ukrainian authorities failed to unite all people of Ukraine on the basis of the past because of ambivalent and incoherent historical narrative and identity cleavage of Ukrainian society.

Keywords: *politics of memory, historical narrative, representation of the past, Great Famine, nation-building.*

Вступ. Кожен народ має право на власну історію, особливо тоді, коли пам'ять народу травмована довгим періодом бездержавності та переписуванням історії. Народ України увійшов у добу незалежності з важким тягарем тривалої колонізації і культурної асиміляції, що призвело до поляризації українського суспільства в питаннях історії. Якщо в перших роках незалежності України держава не приділяла історичній політиці значної уваги, то після помаранчевої революції вона була піднесена до рангу державних пріоритетів. Оскільки українське суспільство було поділене практично у всіх важливих державницьких справах, що особливо проявилось під час помаранчевої революції, політичний істеблішмент України хотів розпочати процес примирення і поєднання людей України від підвалин, тобто від історії і колективних уявлень про минуле. І хоча рефлексія над історією не є першочерговим завданням держави, вона завжди є актуальною, бо без минулого немає майбутнього.

Постановка проблеми. На політичній карті світу важко увітати собі державу, в якій проживає лише одна нація або націю, обмежену лише однією державою. Україна належить до тих держав світового співтовариства, які отримали незалежність внаслідок розпаду Радянського Союзу. Це означає, що Україна успадкувала від СРСР всі атрибути своєї державності, починаючи від великої території і закінчуючи на неоднорідному суспільстві, поділеному практично у всіх важливих державницьких справах. Якщо взяти до уваги поділ країн-учасників міжнародного життя на держави-нації і нації-держави, то Україна належить до першої категорії. Не применшуючи значення народного руху за незалежність України, слід сказати, що спочатку постала держава, а вже потім її політична еліта розпочала процес народотворення, використовуючи всі доступні засоби, починаючи від історії і закінчуючи на європейському майбутньому України. І хоча уявлення про минуле в реальності здаються несуттєвими, вони є важливі в процесі творення нації і держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основна особливість досліджень над історичною пам'яттю полягає у їх міждисциплінарному характері, розгляді феномену людських уявлень про минуле зі сторони різних наук: історії, політології, соціології, філософії, психології, антропології. Однак лише на ґрунті історії і соціології пам'ять займає одне з центральних місць. З цього приводу в сучасній літературі можна знайти безліч праць присвячених вивченню теоретичних аспектів пам'яті. Достатньо згадати такі імена як: М. Гальбваск, Е. Гобсбаум, П. Нора, Я. Ассман. Чималий внесок у дослідження над феноменом пам'яті внесли також вітчизняні автори. Серед них варто виділити Я. Грицака, Н. Яковенко, М. Рябчука, З. Когута, Р. Шпорлюка, А. Портнова, Ю. Зерній.

Мета дослідження. Метою сьогоденної статті є аналіз української історичної політики в контексті народотворення і забезпечення права народу на власну історію. Вищезгадана проблематика статті визначає її структуру: перша частина публікації буде концентруватися на тлумаченні понять „історична пам'ять” і „історична політика”; частина друга є спробою оцінки історичної політики в 1991-2004 роках; в останній частині аналізуються державні зусилля спрямовані на відновлення пам'яті українського народу в 2005-2011 роках.

Виклад основного матеріалу. Історична пам'ять і політика пам'яті: зміст і сутність Історична пам'ять є предметом досліджень багатьох наук, починаючи від історії і закінчуючи на соціології. Втім серед авторів немає єдиної думки стосовно визначення сутності поняття „історична пам'ять”. Не вдаючись в деталі пов'язані з різноманітністю дефініцій історичної пам'яті, слід зазначити, що цей термін відноситься до уявлень про минуле. Предметом цих уявлень є не стільки факти минулого, скільки їх оцінкові образи. Історична пам'ять про будь яку особу чи подію є емоційно забарвлена. Натомість на рівні історії як наукової дисципліни на перше місце виходить сукупність фактів, що мали місце у минулому й висуненням з цього приводу тверджень, що підлягають перевірці. Таким чином історичну пам'ять слід відрізнити від історії як науки. Пам'ять асоціюється зі спогадами, які є вибіркові, суб'єктивні, ненадійні і опортуністичні. Історія натомість є документально підтверджена, об'єктивна, без емоційного забарвлення і оцінкових уявлень.

В інтелектуальних побудовах історична пам'ять часто виступає термінологічним синонімом пам'яті поколінь, історичної свідомості, національної пам'яті. Дослідники, розглядаючи феномен історичної пам'яті, виділяють три її рівні, а саме: індивідуальний, груповий (окремі етнічні групи), колективний (загальнонаціональний). Для всіх вищезгаданих рівнів пам'ять відіграє дуже важливу роль, адже каже нам, звідки ми походимо, хто ми є і як ми повинні діяти сьогодні і в майбутньому. Оскільки всі ці категорії формують наше я, пам'ять є дуже важливою складовою ідентичності індивідів, груп і народів. Натомість втрата пам'яті має такі самі наслідки як для народу, так і для людини, що проявляється у внутрішній і зовнішній загубленості.

Феномен пам'яті настільки був важливим для французького соціолога Еміля Дюркгейма (1858-1917), що став для нього центральним елементом його наукових досліджень. Свої зацікавлення феноменом пам'яті Дюркгейм передав своєму учневі Морісу Гальбваксу (1877-1945), для якого пам'ять була не стільки відображенням рис суб'єктивного мислення, скільки виразом того, як різні уявлення про минуле функціонують в суспільстві, як їх зміст є структурований суспільною реальністю. З цього приводу Гальбвакс пише: „*То від суспільства людям передається пам'ять. То в рамках суспільства вони пригадують, пізнають і локалізують свою пам'ять*” [14, 38].

Зважаючи на те, що людина є суспільною креатурою, пам'ятати можна тільки в рамках певного суспільного контексту, адже людина, не будучи безпосереднім свідком минулих подій, отримує їх образ, який застала в суспільстві. Іншими словами, те, що люди пам'ятають є зумовлене тим, до якої групи належать і що та група думає про ту чи іншу подію. Маючи вищезгадане на увазі, зміст пам'яті в великій мірі залежить від суспільних інституцій, які формують людину під оглядом її поглядів і візирів поведінки. До тих інституцій слід віднести насамперед родину, школу і церкву. Варто зазначити, що творення історичного нарративу може відбуватися в двоякій спосіб: знизу догори, коли спогади про минуле переймаються від родичів і згори вниз, коли державні посадовці за допомогою політичних ресурсів формують певні уявлення про минуле. В цьому другому випадку можна говорити про зародження політики історичної пам'яті.

Історична пам'ять так, як і минуле, насправді не існує. Вона завжди є певного роду конструкцією, яка виникає внаслідок інтелектуальної активності. Оскільки пам'ять є інтелектуальною конструкцією її можна змінювати. В моменті, коли державна влада звертається до історії і намагається керувати суспільними уявленнями про минуле, започатковується політика пам'яті. Термін цей означає намагання певних політичних сил інтерпретувати історію з огляду на політичну ситуацію в державі, акцентувати увагу суспільства на певних сюжетах історії і замовчувати або маргіналізувати інші. Геннадій Гребеннік вважає, що політика пам'яті – це 1) підбір тих історичних фактів, які належить закарбувати в суспільній свідомості і тих, які треба з неї вимазати, 2) створення відповідної програми по втіленню тих фактів в масову свідомість з ціллю перетворення їх на неусвідомлені стереотипи, 3) меморіальна пропаганда односторонніх історичних сюжетів, які мають возз'єднатися з реальністю і служити критеріями її оцінки. Гребеннік твердить, що до політики пам'яті слід також віднести створення відповідних інструментів, інститутів і підбір кадрів для проведення цієї політики [2, 365-367].

Навіщо державі займатися минулим? Здаватися могло б, що концентрація держави на минулому не приносить ніякої суспільної користі. Більше того, відвертає увагу держави від важливіших справ: політики економічної чи закордонної. Проте пам'ять є потужним знаряддям в руках влади. З її допомогою можна збільшити почуття приналежності до певної етнічної чи політичної спільноти, яка завдяки спільним міфам віднаходить себе в єдності в минулому, а відтак і в теперішньому. Державі важливий зміст історичної пам'яті свого народу також з тієї причини, що з її допомогою можна легітимізувати певні політичні дії і створити образ зовнішнього ворога, розподіливши держави міжнародного співтовариства на своїх і чужих.

Політика історичної пам'яті в тій чи іншій мірі ведеться у всіх країнах. Кожна держава зацікавлена в тому, щоби в суспільстві панували спільні уявлення про минуле. За звичай найбільші зміни в історичній політиці настають в результаті великих суспільних перемін. Так було після Другої світової війни, так було після розпаду СРСР, так теж було після вибуху помаранчевої революції.

1) Репрезентація минулого в 1991-2004 роках

Здобуття Україною незалежності в 1991 році започаткувало процес відновлення історичної пам'яті українського народу. Пам'ять Українців була глибоко деформована, адже у період бездержавності вони знаходилися під впливом різноманітних історичних нарративів, не маючи права на об'єктивне висвітлення

своєї історії. Не вдаючись в деталі української бездержавності, слід зазначити, що суспільство новопосталої держави було поділене практично у всіх важливих державницьких справах, починаючи від уявлень про минуле і закінчуючи на зовнішньополітичному курсі.

З цієї причини політичний істеблішмент України провадив еkleктичну, непослідовну і амбівалентну політику пам'яті для того, щоби не викликати в суспільстві конфлікту. З однієї сторони демонтуються пам'ятники Леніну і Сталіну, усувається радянська символіка, змінюються шкільні програми і підручники, відкриваються архіви і історичні праці раніше заборонені, перейменовуються населені пункти, вулиці, заклади культури, з'являються нові монументи з метою увічнення пам'яті про визначних діячів української історії. На державному рівні указом президента Кравчука „Про заходи у зв'язку з 60-ми роковинами Голодомору в Україні” від 19 лютого 1993 року вшановується пам'ять жертв Великого Голоду. З другої сторони процес декомунізації характеризувався розмитістю контурів. „Показово, що навіть у Галичині, поряд з масовим зведенням меморіалів націоналістичному підпіллю, пам'ятники радянським солдатам не демонтували і не нівеличили” [23, 29].

Придержуючись стратегії почекаємо-побачимо, державна влада боялася радикально зірвати з імперсько-радянським минулим з кількох причин. По-перше, існувала загроза погіршення і так напружених відносин з Росією. По-друге, радикалізм поглибив би внутрішній розкол українського суспільства. По-третє, спротив комуністичної більшості в парламенті спричинив би бездіяльність законодавчого органу України. Більше того, першочерговим завданням Кравчука була не історична політика, а збереження хиткої державності України, яка на початку 90-х років ХХ століття знаходилася на межі економічного колапсу. Власне провал економічної політики став причиною того, що Кравчук програв президентські вибори Кучмі.

Щоб зрозуміти державну політику у сфері історії потрібно перш за все усвідомлювати, що українське суспільство мало цілком різні уявлення про своє минуле. Тому новий глава держави в залежності від регіону до якого приїжджав розповідав про історичні події таким чином, який відповідав проєкціям минулого місцевих жителів. Це була своєрідна регіоналізація історичного нарративу, акцентування одного і замовчування іншого. Більше того, президент України нерідко представляв минуле у взаємовиключній формі. В 1994 році глава держави видав розпорядження „Про заходи щодо вшанування пам'яті жертв політичних репресій, похованих у селищі Биківня”, осуджуючи тим самим комуністичний режим. В 1995 році з нагоди 50-річчя Перемоги у Великій Вітчизняній Війні Кучма переконував суспільство українське в історичній єдності усіх радянських республік, заслугах комуністичної партії і особливій ролі Сталіна. А вже в 1998 році з нагоди 65-річчя Голодомору в Україні глава держави підписав указ "Про встановлення Дня пам'яті жертв Голодоморів та політичних репресій" [3, 7-8]. Два роки по тому Верховна Рада України ухвалила закон „Про увічнення Перемоги у Великій Вітчизняній Війні 1941-1945 років”. Втім, більшовицько-радянські звитяги немовби йшли в забуття, адже в 2002 році президент України видав указ „Про заходи у зв'язку з 70-ми роковинами Голодомору в Україні”, а в 2003 році підписав розпорядження „Про вшанування пам'яті героїв Крут”.

Взаємовиключними були також ювілеї, які святкувалися на державному рівні. У 2003 році Україна з великим розмахом відзначала 85-річчя від дня народження колишнього першого секретаря ЦК КПУ Володимира Щербицького, що не завадило у той же час, тільки в іншому регіоні вшановувати пам'ять В'ячеслава Чорновола, який власне за Щербицького відбував покарання за політичні переконання. В контексті еkleктичної політики пам'яті слід зазначити, що влада старалась пристосувати радянські свята до української реальності. Мало того, що на державному рівні відзначалося 9 травня, 8 березня, 7 листопада, було відновлено свято 23 лютого – день радянської армії. Маючи вищезгадане на увазі, не повинен дивувати факт замовчування тематики ОУН-УПА, яка безсумнівно викликала найбільші протиріччя у суспільстві. Хоча власне в тіні цих подій у 2003 році відбувалася зустріч президентів України і Польщі Кучми і Кваснєвського на Волині з ціллю взаємного примирення.

Українська політика історичної пам'яті багато в чому пригадувала політику різних векторів на міжнародній арені. Зводилася вона до того, що Україна одночасно інтегрувалася в західні і східні політично-оборонні структури, не бажаючи насправді там бути. Якщо політика багатовекторності приносила державі в короткостроковій перспективі відчутні позитиви в формі фінансових вливань в економіку Україну, то репрезентація різних історичних правд з однієї сторони зміцнювала поляризацію українського народу, а з другої – убезпечувала народ від дезінтеграції, представляючи минуле в залежності від уявлень Українців. Співіснування різних правд в українському історичному нарративі дозволяло зберегти статус-кво, але не дозволяло рухатись вперед із народотворенням, адже всі зусилля розбивалися на скалах несумісних зі собою уявлень про минуле, котрі слугували основою різних групових ідентичностей. Але то не репрезентація минулого цікавила українське суспільство наприкінці 2004 року, а соціальна несправедливість на тлі зростаючої економіки, котра призвела до вибуху помаранчевої революції і зміни політичної еліти в державі.

2) Особливості історичного нарративу в 2005-2011 роках

„Післяпомаранчева” українська влада піднесла історичну політику до рангу найважливіших державницьких завдань. Намагаючись зрозуміти причини цього, слід віднестися до драматургічної теорії в соціології. Її автор Ервін Гофман (1922-1982), пояснюючи людські дії, порівнював життя до театру, де кожен був одночасно і актором, тобто грав певну роль перед партнером, і глядачем, тобто спостерігав як інші себе представляли. Згідно з цією концепцією у своїх діях люди завжди керуються прагненням показати себе іншим

в позитивному світлі. Люди безперестанку грають перед своєю публікою, тому що вони формують поняття про себе з точки зору інших людей, тобто уявляють себе такими як їх бачать інші. З цієї причини в соціології появилось таке поняття як „я віддзеркалене”, яке вказує на те, що самосвідомість людини формується завдяки інтерпретації реакції інших людей в стосунку до неї. Отже, суспільне дзеркало (думки інших на тему актора) є одним з найважливіших джерел самосвідомості, адже воно є основою того, що люди думають про себе [27, 73-82].

Український майдан під час помаранчевої революції став для влади суспільним дзеркалом, в якому вона побачила себе в ролі месії, який „[...] веде український народ з радянського минулого до європейського Ханаану” [10]. На хвилі масових протестів Ющенко як глава держави відчув себе лідером нації, яка незважаючи на радянські зусилля утворення homo sovieticus, зуміла проявити єдність, рішучість і політичну активність. Вищенаведений образ зумовив те, що відновлення ідентичності Українців стало найважливішим завданням для глави держави. Не ринкова економіка, не громадянське суспільство, не верховенство права і демократія, а возз'єднання українського народу стало пріоритетом для Ющенка. Доказом цього була пасивність президента у законодавчому полі, яка проявлялася у тому, що Ющенко у п'ять разів більше за Кучму застосовував право вето і блокував більшість законодавчих ініціатив парламенту і уряду у сфері економіки, державного будівництва, науки і культури, соціальної і правової політики. При цьому сам президент не відзначався законодавчою ініціативою. Тому йому було набагато легше говорити про минуле, ніж зосередитись на пострадянських проблемах українського суспільства [1; 16,3].

Домінантною темою в проекції минулого став Голодомор 1932-1933 років. В липні 2005 року глава держави не тільки видав указ „Про додаткові заходи щодо увічнення пам'яті жертв політичних репресій та Голодоморів в Україні”, але і заклав в центрі Києва Калиновий Гай для увічнення пам'яті жертв Голодомору. Свідченням значущості цього проекту була присутність уряду Єханурова під час насадження перших дерев в Калиновому Гаї. Така посиленна увага влади до Голодомору пояснювалася тим, що десятиліттями він був забороненою і недослідженою темою. Великий Голод став центральним елементом державної політики пам'яті з кількох причин. По-перше, зміна влади призвела до того, що західний вектор політики закордонної почав брати гору над східним. По-друге, українська влада вважала, що „тема Голодомору дозволить сформуванню сучасний український народ так, як формували сучасну єврейську націю, відитовхуючись від Голокосту” [8]. В світлі вищезгаданого ніщо не могло возз'єднати українську націю так як досвід спільного болю і терпіння. Беручи до уваги те, що наслідки голоду відчули на собі всі селянські родини радянської України 1930-х років, це переживання спільного болю не могло не консолідувати суспільства. По-третє, акцентувавши увагу населення України на страшних подіях 1930-х років, держава хотіла вплинути на суспільні уявлення про зовнішній світ. Якщо Українці були жертвами голоду, то треба було вказати хто відповідав за цей злочин, адже відкритим питанням залишалось те, чи вся вина за злочин голоду лежала на комуністичній ідеології, чи на якомусь конкретному народові. Хоча український політичний істеблішмент ніколи офіційно не звинуватив Росію в комуністичних злочинах, однак давав зрозуміти, що комуністична ідеологія і її послідовники не перестали існувати. Доказом вищезгаданого був факт невизнання з боку Росії того, що Голодомор був геноцидом української нації. Варто зазначити, що Росія вшановувала пам'ять загиблих внаслідок Великого Голоду, але заперечувала, що він був свідомо спланований і реалізований керівництвом СРСР з ціллю винищення Українців. Більше того, Москва обстоювала позицію, що ця страшна подія була спричинена стихійними лихами, а не радянською аграрною політикою і колективізацією.

Зовсім інакше тему Голодомору висвітлювала сторона українська. В її очах не був то звичайний голод, а заздалегідь заплановане і навмисне винищення українського народу. Свою версію історії держава могла підтвердити не тільки словами, але і вчинками. В 2006 році СБУ оприлюднила близько 5000 документів, які стосувалися Голодомору 1932-1933 років. Публікація документів досконало вписувалося в прагнення кожної держави представити себе в образі жертви. Так як держави Центрально-Східної Європи внаслідок розвалення СРСР позиціонували себе як жертви Москви, так Україна внаслідок помаранчевої революції намагалась створити образ держави, яка була особливо скривджена комуністичними злочинами. В цьому сенсі Україна була такою самою жертвою Москви, як Польща. Вважала себе за вкрадену частину Заходу, тому міністерство Закордонних Справ надіялося на співчуття, особливе ставлення і підтримку зі сторони ЄС. В цьому ключі належить інтерпретувати щотижневі запевнення МЗС, що в найближчому майбутньому Україна підпише з ЄС умову про асоціацію.

Образ жертви щоразу був підтримуваний іншими подіями з минулого, почавши від культурної асиміляції і закінчивши на чорнобильській катастрофі. Висвітлення страждання українського народу знайшло вираз в прийнятті наступних указів у 2005 році: „Про створення меморіального історико-архітектурного комплексу Алея видатних діячів України”, „Про заходи у зв'язку з 60 річницею примусового виселення етнічних Українців з території Польщі”.

„Післяпомаранчевий” поворот України в сторону Заходу зумовив те, що в історичному наративі акцентувалися ті події, які в тій чи іншій мірі представляли Росію в негативному світлі. В українському історичному наративі не було спроб піднести Хмельницького до рангу найвидатнішого борця за волю України, тому що внаслідок Визвольної Війни за Хмельницького відбулося поєднання України і Росії. Але це не означало, що пам'ять про Козаччину відійшла в небуття. В 2007 році глава держави прийняв указ „Про відзначення 300-річчя подій, пов'язаних з воєнно-політичним виступом гетьмана України Івана Мазепи та

укладенням українсько-шведського союзу”. В цьому світлі належить інтерпретувати зусилля влади спрямовані на відбудову Батурина – колишньої столиці українських гетьманів, яка на початку XVIII століття була знищена військовими підрозділами північного сусіда. Батурин був особливою місцевістю з кількох причин. По-перше, в Батурині з-під пера Пилипа Орлика в 1710 році вийшла перша конституція України. По-друге, місце те пов'язане з особою Івана Мазепи, який в 1708 році заключив договір зі Швецією в боротьбі проти царської Росії Петра I. По-третє, мешканці Батурина в 1708 році були жорстоко вбиті російськими військовими підрозділами. Таким чином Батурин був символом існування української державності, виразом особливого терпіння Українців, доказом ворожої постави Росії щодо України.

Незважаючи на замір відбудови Батурина і родинного парку розваг, який пропагував би українську історію і звичай, жоден проект не тішився такою підтримкою зі сторони влади, як поширення пам'яті про Голодомор. З цього приводу Кабінет Міністрів України прийняв в 2006 році постанову „Про утворення Українського Інституту Національної Пам'яті”, який як центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом мав за завдання поширювати об'єктивну інформацію про історичне минуле українського народу. В цьому ж році Верховна Рада України ухвалила президентський законопроект, який трактував події 1932-1933 років як геноцид українського народу та запроваджував кримінальну відповідальність за його заперечення. Державну активність в історичних питаннях можна було також спостерігати на міжнародному рівні. Куди б Ющенко не їхав з офіційним візитом за кордон, піклувався перш за все про визнання Голодомору геноцидом українського народу. Зусилля президента не були даремні, адже наприкінці 2009 року 24 держави визнали Голодомор геноцидом українського народу. Європейський парламент ухвалив Резолюцію, якою визнав Голодомор (штучний голод 1932-33 років) жахливим злочином проти народу України та людяності. Позиція Європарламенту дещо відбігала від україноцентричного образу минулого, адже голод 1932-1933 років не був визнаний геноцидом українського народу [9,71].

Концентруючись на історії, державна влада хотіла примирити українське суспільство передусім у сфері спогадів про минуле. З цього приводу на законодавчому рівні було прийнято наступні укази: „Про всебічне вивчення та об'єктивне висвітлення діяльності українського визвольного руху та сприяння процесу національного примирення” (2006), а також „Про правовий статус учасників боротьби за незалежність України 20-90-х років XX століття” (2008). Якщо образ жертв Голодомору був прийнятний для Українців, то представлення України як окупованої держави під час Другої світової війни не відповідав тим, хто воюючи по стороні радянської армії, переміг нацистів і став героєм СРСР. Більше того, вони не могли змиритися з тим, що вояки УПА були такими самими героями як вони. Нічого дивного, що попри активну діяльність адміністрації президента спрямовану на поєднання минулих уявлень Українців, на сході України рішенням Харківської обласної ради демонтовано пам'ятні знаки пов'язані з ОУН-УПА. В Сімферополі натомість міська рада прийняла постанову про встановлення на центральній площі пам'ятника жертвам ОУН-УПА. В контексті вищезгаданого слід зазначити, що влада прагнула поєднати народ, але сама не могла досягти єдності в ключових державницьких справах. Більше того, український політичний істеблішмент не взяв до уваги те, що говорять дослідники феномену пам'яті в контексті групових переконань: важко буде змінити довготривалий вплив на українську свідомість. В цьому світлі зміна суспільних уявлень була місією нездійсненою з тієї причини, що колективні уявлення про минуле були формовані спочатку царською Росією, а потім СРСР.

Хоча історична політика є важлива в контексті державотворення, однак не є єдина і не найважливіша. В випадку української влади складалося таке враження, що від історичної політики залежало існування України як незалежної держави. Глава держави набагато більше уваги приділяв історії, ніж економіці чи закордонній політиці. В 2008 році на відкриття пам'ятників і святкування урочистостей пов'язаних з Голодомором з державного бюджету було виділено близько 200 мільйонів гривень [8]. Зважаючи на те, що поширення пам'яті про Голодомор було лише одним аспектом державної політики пам'яті, Українці дорого платили за відновлення історичної правди.

В той час, коли в 2009 році історична політика залишалася одним із важливіших пріоритетів держави, понад 50% Українців знаходилося на межі бідності. Нічого дивного, що в 2009 році популярність Ющенка впала до рекордно низького рівня і становила майже 5%. Не маючи що втрачати, президент пішов на радикальні дії, надаючи звання Герой України Степану Бандері. Але такий крок на тлі зубожіння Українців викликав масу обурення на Сході України і за її межами, що призвело до поразки Ющенка і повернення до влади Януковича.

Зміна керівництва держави спричинила перегляд „післяпомаранчевої” історичної політики, що проявилася в наступному. По-перше, ліквідовано Інститут Національної Пам'яті як незалежний орган виконавчої влади і створено з нього дослідну установу при Кабінеті Міністрів України. По-друге, нова влада не визнала Голодомор 1932-1933 років геноцидом українського народу, вважаючи за Росіянами, що „це була загальна трагедія народів, держав, що входять у СРСР” [7]. По-третє, донецький адмінсуд визнав незаконним указ Ющенка про присвоєння звання Герой України Степану Бандері. По-четверте, героїзація радянського минулого знайшла вираз у встановленні пам'ятника Сталіна у Запоріжжі біля будівлі офісу Компартії, спорудженні білбордів із його зображенням в Луганську, Донецьку і Севастополі, поширенні радянської символіки у вигляді червоного прапора і георгіївської стрічки під час урочистих заходів

присвячених Дню Перемоги над фашистською Німеччиною. По-п'яте, призупинено розкриття архівів і розсекречення документів НКВД-КГБ. Все це дає підстави стверджувати, що непослідовність держави в історичній політиці з однієї сторони утверджувала культурні, світоглядні і політичні розшарування в суспільстві, а з другої – забезпечувала цілісність нації, адже представляла різним регіонам України різні історичні правди. Втім, така політика слугувала радше збереженню статус-кво, ніж народотворенню в Україні.

Висновки. Мета статті полягала у тому, щоби посилаючись на українську історичну політику, дати відповідь на питання про те, чи вдалося українській владі відновити історичну пам'ять і забезпечити право народу на власну історію. Для цього необхідно було висвітлити суть і характерні риси української історичної політики. За зробленими висновками можна ствердити, що українська влада не зуміла створити спільний для всіх Українців образ минулого з огляду на амбівалентний історичний наратив і поляризацію українського суспільства.

Література:

1. Ведерникова І. Вето президента, або казус привілейованого законодавця / І. Ведерникова // *Дзеркало Тижня*. – 2009. – № 29. – С. 1–4.
2. Гребенник Г. П. Політика пам'яті режиму В. Ющенко / Г. П. Гребенник // *Вісник Одеського Національного Університету*. – 2009. – Т. 14, № 13. – С. 365–372.
3. Гриневич В. Між війни та війна митів / В. Гриневич // *Критика*. – 2005. – Т. 9, № 5. – С. 2–8.
4. Зерній Ю. Генеза та сучасний зміст поняття історичної пам'яті / Ю. Зерній // *Стратегічні Пріоритети*. – 2008. – Т. 1, № 6. – С. 32–39.
5. Зерній Ю. Державна політика пам'яті: становлення та сучасний стан / Ю. Зерній // *Стратегічні Пріоритети*. – 2008. – Т. 3, № 8. – С. 41–51.
6. Зерній Ю. Історична пам'ять як об'єкт державної політики / Ю. Зерній // *Стратегічні Пріоритети*. – 2007. – Т. 1, № 2. – С. 71–76.
7. Янукович здав Росії ще й Голодомор [Електронний ресурс] // Українське інтернет видання „Українська Правда”. – Текст. і граф. дані. – К., 2000 – . – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/news/2010/04/27/4978955/> (дата звернення: 12.05.2010). – Назва з екрана.
8. Коротков Д., Тучинская С. Голодомор от Ющенко: копия Холокоста [Електронний ресурс] // *Издательский холдинг „Сегодня Мультимедиа”*. – Текст. і граф. дані. – К., 2007 – . – Режим доступу: <http://www.segodnya.ua/news/12095751.html> (дата звернення: 12.09.2010). – Назва з екрана.
9. Нагорна Л. Історична свідомість у регіональному вимірі: українські реалії / Л. Нагорна // *Регіональна Історія України. Збірник наукових статей*. / Гол. ред. В. Смолій. – Вип. 5.: Сектор теоретико-методологічних проблем історичної регіоналістики. – К.: Інститут історії України НАН України, 2011. – С. 61–74.
10. Савченко С. Історія як засіб маніпуляції [Електронний ресурс] // *Релігія в Україні. Віра і релігія. Філософія і релігія в Україні*. – Текст. і граф. дані. – К., 2008 – . – Режим доступу: <http://www.religion.in.ua/main/history/11404-istoriya-yak-zasib-manipulyaciyi.html> (дата звернення: 10.11.2011). – Назва з екрана.
11. Симоненко І. М. Особливості структури історичної пам'яті Українського народу та шляхи формування національного історичного наративу / І. М. Симоненко // *Стратегічні Пріоритети*. – 2009. – Т. 1, № 10. – С. 51–61.
12. Чупрій Л. В. Інтерпретація історичних подій у дискурсивних практиках політичних партій / Л. В. Чупрій // *Стратегічні Пріоритети*. – 2009. – Т. 1, № 10. – С. 29–36.
13. Diez T. Europe's others and the return of geopolitics / T. Diez // *Cambridge Review of International Affairs*. – 2004. – Vol. 17, № 2. – P. 319–333.
14. Halbwachs M. On collective memory / Maurice Halbwachs. – Chicago: The University of Chicago Press, 1992. – 244 p. – (The heritage of sociology).
15. Jilge W. Competing victimhoods – post-soviet Ukrainian narratives on World War II / W. Jilge // *Shared history, divided memory: Jews and others in soviet-occupied Poland, 1939-1941* / ed. E. Barkan. – Berlin: Hubert & Co., 2007. – P. 103-133.
16. Kudelia S. Politics and democracy in Ukraine / S. Kudelia // *Open Ukraine: changing course towards a European future* / ed. T. Kuzio, D. Hamilton. – Washington: Center for Transatlantic Relations, 2011. – P. 1–20.
17. Kuśnierz R. Kwestia Wielkiego Głodu w prezydenturze Wiktora Juszczeki / R. Kuśnierz // *Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej*. – 2007. – № 5. – S. 75–79.
18. Kuzio T. Historiography and national identity among the eastern Slavs / T. Kuzio // *National Identities*. – 2001. – Vol. 3, № 2. – P. 109–128.
19. Kuzio T. Identity and nation-building in Ukraine: defining the other / T. Kuzio // *Ethnicities*. – 2001. – Vol. 1, № 3. – P. 343–362.
20. Marples D. R. Heroes and villains: creating national history in contemporary Ukraine / D. R. Marples. – Budapest: Central European University Press, 2007. – 363 p.
21. Olszański T. Ukraina pamięta, świat uznaje: miejsce Hołodomoru w ukraińskiej polityce historycznej / T. Olszański // *Komentarze Ośrodka Studiów Wschodnich*. – 2008. – № 16. – S. 1–6.

22. Olszański T. *Yushchenko's historical policy: a tentative assessment* / T. Olszański // *Eastweek*. – 2010. – Vol. 4, № 197. – P. 2–3.
23. Portnow A. *Wielka Wojna Ojczyźniana w polityce pamięci Białorusi, Mołdawii, Ukrainy* / A. Portnow // *ResPublica Nowa*. – 2009. – № 7. – S. 24–34.
24. Prizel I. *National identity and foreign policy. Nationalism and leadership in Poland, Russia and Ukraine* / I. Prizel. – Cambridge: Cambridge University Press, 1998. – 443 p.
25. Riabchuk M. *Dwie Ukrainy* / M. Riabchuk; [przeł. M. Dyhas i in.]. – Wrocław: Kolegium Europy Wschodniej, 2004. – 202 s.
26. Rogiński A. *Pamięć o stalinizmie* / A. Rogiński // *Przegląd Polityczny*. – 2009. – № 95. – S. 129–133.
27. Sztompka P. *Socjologia. Analiza społeczeństwa* / P. Sztompka. – Kraków: Znak, 2002. – 653 s.
28. Wilson A. *Ukrainian nationalism in the 1990s: a minority faith* / A. Wilson. – Cambridge: Cambridge University Press, 1997. – 300 p.
29. Wojciechowski M. *Polityka historyczna. Wariant kozacki* / M. Wojciechowski // *Gazeta Wyborcza*. – 2006. – 27 sierpnia. – S. 5–6.

УДК 336.1-05:330.564.2

Ю.Б. Кушнір

доцент,

ДВНЗ "Ужгородський національний університет";

Р.Р. Буяк

Львівський ліцей менеджменту

НЕОБХІДНІСТЬ ВИДІЛЕННЯ ПЕРСОНАЛЬНИХ ФІНАНСІВ В ОКРЕМИЙ ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ

Існуюча система освіти ігнорує потреби людини у специфічних знаннях в галузі управління персональними фінансами. Нині майбутні фахівці в галузі фінансів, як і інші фахівці економічних спеціальностей, персональних фінансів, які є базовими для розуміння та вивчення інших рівнів фінансів, не вивчають. У статті запропонована ієрархія рівнів вивчення фінансів фахівцями, запропоновано введення у навчальну програму курсу за вибором у вищих навчальних закладах «Персональні фінанси». Розмежовано поняття «персональні фінанси» та «фінанси домогосподарства».

Ключові слова: *персональні фінанси, фінанси, фінанси домогосподарства.*

Существующая система образования игнорирует потребности человека в специфических знаниях в отрасли управления персональными финансами. В настоящее время будущие специалисты в отрасли финансов, как и другие специалисты экономических специальностей, персональных финансов, которые являются базовыми для понимания и изучения других уровней финансов, не изучают. В статье представлена иерархия уровней изучения финансов специалистами, предложено введение в учебные программы курса по выбору в высших учебных заведениях «Персональные финансы». Разделено понятие «персональные финансы» и «финансы домохозяйств».

Ключевые слова: *персональные финансы, финансы, финансы домохозяйства.*

The existent system of education ignores the requirements of man in specific knowledge in industry of personal financial management. Future specialists in industry of finances, as well as other specialists of economic specialties, personal finances which are base for understanding and study of other levels of finances, do not study presently. In the article the offered hierarchy of levels of study of finances by specialists, introduction to the on-line tutorial of course is offered after a choice in higher educational establishments «Personal finances». Divided the concept of "personal finance" and "household finance".

Key words: *personal finances, finances, household finances.*

Постановка проблеми. Наслідком підвищення фінансової грамотності і доходів конкретної людини є підвищення рівня життя усього суспільства. Адже заможна людина не тільки забезпечує себе і свою сім'ю, але може жертвувати частину своїх доходів на благодійність. І навпаки, фінансові проблеми кидають тінь на всі інші аспекти життя. Нереалізовані потреби, борги, незначні заощадження, невтішні порівняння себе з іншими, втрата контролю над власним фінансовим становищем здатні викликати тривожність, депресію, серйозні захворювання і навіть призводять до самогубств. Тому закордонна економічна думка давно виділила